

АНА К. МИЛОВАНОВИЋ

Универзитет у Београду, Факултет за образовање учитеља и васпитача*
Оригиналан научни чланак / Original scientific paper

ГЛУМАЧКИ ОЖИВЉЕНА ЛУТКА У ПРОГРАМИМА НАМЕЊЕНИМ ДЕЦИ ТЕЛЕВИЗИЈЕ БЕОГРАД (1958–1990)**

САЖЕТАК: Предмет рада је емпиријско истраживање присутности глумачки оживљене лутке у телевизијским програмима за децу Телевизије Београд од њеног оснивања 1958. до 1990. године. Истражујући у Програмском архиву, Документацији, Прес-служби, Библиотеци и редакцијама Програма за децу и младе и Школског програма Радио-телевизије Србије, аутор је утврдио да луткарски програм намењен деци и подаци о њему нису у потпуности сачувани. Користећи и личне архиве аутора програма, истраживач је дошао до расположивих података и евидентирао све програме намењене деци (и уметничке и образовне) у продукцији ТВБ до 1990. године у којима се користила лутка, као и њихове ауторе.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: глумачки оживљена лутка, телевизијски програм за децу, Телевизија Београд, Школски програм ТВБ, Програм за децу и младе ТВБ, Радио-телевизија Србије.

Увод

Одређење глумачки оживљене лутке

Предмет рада је емпиријско истраживање присутности глумачки оживљене лутке у телевизијским програмима намењеним деци Телевизије Београд (у даљем тексту ТВБ).¹ Под појмом *глумачки оживљена лутка* (у даљем тексту само *лутка*) подразумевамо

* ana.milovanovic@uf.bg.ac.rs

** Текст је прерађени део докторске дисертације Ане Миловановић *Значај глумачки анимиране лутке у телевизијским програмима за децу (у продукцији Телевизије Београд од 1958. до 1990)* одбрањене на Факултету драмских уметности Универзитета уметности у Београду.

¹ Пошто на Телевизији Београд до 1990. године није било компјутерски генерисаних лутака, оне нису могле да буду ни предмет нашег проучавања.

сваки објекат који, анимиран од стране глумца луткара, представља неки сценски лик. Њена сценска функција је особина која је разликује од свих осталих врста лутака. Под синтагмом „сваки објекат“ подразумевамо како лутке које су креирали уметници, тако и предмете из свакодневног живота и из природе у којима је уметничко око луткара (креатора, редитеља и глумца) открило елементе неког лика (Миловановић 2016: 20).

Пошто за природу и функцију лутке није од значаја да ли луткарски лик оживљава непосредно пред гледаоцем или медијатизовано, путем телевизије, ово одређење је меродавно и за лутку на телевизији.²

Узорак истраживања

Материјал који је требало проучавати био је веома обиман пошто се програм намењен деци производи од оснивања ТВБ³, која је почела да емитује програм 28. 11. 1958. године у оквиру Југословенске радио-телевизије (Инђић 2008: 6). Аутор истраживања је прегледао целокупан луткарски програм намењен деци (и уметнички и образовни), произведен и емитован на ТВБ од 1958. до 1990. године, који се налазио у Програмском архиву Радио-телевизије Србије. Непрофесионалан и неодговоран однос руководиоца ТВБ према сопственом фонду, који представља непроцењиву националну баштину, резултирао је тиме да луткарски програм ТВБ намењен деци није у потпуности сачуван. Проучавалац тог програма је о томе писао и раније: „Драме за децу које је емитовао РТС, не само да нису нигде објављене, већ велика већина драма није сачувана ни на тракама!“ (Миловановић 2002: 72). О луткарском програму није било много сачуваног материјала ни у Документацији РТС-а, Архиви, Прес-служби, Библиотеци, као ни у матичним редакцијама Програма за децу и младе и Школског програма. Зато се аутор обраћао ауторима програма и користио њихове личне архиве. Отежавајуће околности за ово истраживање били су и непостојање претходних научних проучавања ове области и генерално ниподаштавајући однос стручне критике и јавног мњења према луткарским телевизијским програмима намењених деци. Ипак, аутор истраживања верује да је дошао до расположивих података и евидентирао све програме намењене деци у продукцији ТВБ до 1990. године у којима се користила лутка.

² Ову тезу поткрепљује прегледани телевизијски материјал који је показао да је лутка на телевизији снимана на исти начин као и глумац, што је потврдио и камерман Мирослав Аврамовић, изјавивши да камермани уопште нису били посебно обучавани за снимање лутака на телевизији.

³ То указује да је у ФНРЈ постојала високо развијена свест о значају телевизијског програма за децу и пре него што је 1959. Генерална скупштина УН усвојила Декларацију о прецизнијим правима детета, која постаје облик политичке обавезе међународне заједнице (ANDRIĆ, OTAŠEVIĆ 2002: 17).

Ради боље прегледности обимног материјала, као и програмске структурираности ТВБ, узорак истраживања смо поделили у два основна сегмента: 1) уметнички програм намењен деци у продукцији ТВБ у коме се користила лутка; 2) образовни програм намењен деци у продукцији ТВБ у коме се користила лутка. Пошто се програмска шема ТВБ, за тридесет две године које смо проучавали, често мењала, и класификација програма намењених деци на два базична сегмента (уметнички и образовни) начињена је за потребе истраживања, односно има условни карактер. Крајем педесетих, када је почињао са радом, програм намењен деци био је јединствен, односно обухватао је и образовни програм намењен дечјој популацији; шездесетих је формиран посебан *Образовни њроћрам*; седамдесетих, у оквиру њега, и *Редакција школској њроћрама*. Касних осамдесетих профилисали су се: *Културно-уметнички њроћрам* (са *Редакцијом њроћрама за децу и младе*) и *Образовно-научни њроћрам* (са *Редакцијом школској њроћрама*). Условност класификације програма на уметнички и образовни важи и за програмске садржаје (на пример, припадност једног програма намењеног деци уметничком програму не значи и одсуство квалитетног образовног садржаја у њему, и обрнуто).

*Глумачки оживљена лутка у уметничким њроћрамама ТВБ
намењеним деци од 1958. до 1990. године*

У овом делу рада представимо резултате истраживања који се односе на уметничке програме намењене деци у продукцији ТВБ у којима је, у већој или мањој мери, била примењена лутка. При томе мислимо на програме у којима је лутка имала телевизијску функцију, а не на емисије које су биле посвећене луткама, односно емисије чији су садржај биле лутке по себи (као што је, на пример, била емисија *Лутке* у серији *Двојлед* из 1977. године).

Први уредник телевизијског програма намењеног деци у Србији била је Душица Манојловић. На самом почетку рада Дечјег програма за све емисије била је направљена шпица *За вас, децо!* од слова која играју. Пошто није био у питању никакав филмски трик, већ су аниматори покретали изрезана слова тако да би се, после неколико тренутака, појавио натпис, сматрамо да су то практично били први оживљени ликови на нашој телевизији.

Лутка у емисијама ТВБ намењеним деци од 1958. до 1961. године

Прва емисија намењена деци која је емитована на ТВБ, *Чекајући Деда Мраза*, била је луткарска. Било је то 31. 12. 1958. године у пет поподне. Трајала је 40 минута.

Следећа емисија намењена деци о којој постоји евиденција, *За вас, децо*, емитована је два месеца касније, у суботу 21. 2. 1959. Редитељ: Миња Дедић. Сачуван је њен текст:

ВИДЕО ОПШТИ ПЛАН

Два грма са дрветом.

Музика се појачава. Иза грмова су лутке.

Мића се приближава. Улази у кадар.

Камера се приближава до СРЕДЊЕГ ПЛАНА.

АУДИО

ТУПИ УГАО: Благо нама,

МИЋА: Молим? Ви то мени нешто кажете?

СТАНАРИ ЗЕМЉЕ НЕЗНАЛИЦЕ: Благо нама, стигао је наш цар.

КОТИЛЕДОН: Поздрављамо те, царско величанство!

ЕКЛИПТИКА: Живео наш цар Нема појма!.. Живео наш цар Нема појма Мића Први.

$3 \times 7 = 15$ је емисија емитована 14. 3. 1959. Сценарио: Милорад Ћирић. Декор: Владислав Лалички. Редитељ: Мирјана Самарџић. Креација лутака: Вукица Николин. „Воде лутке“⁴: Кораљка Ајхер, Лепојка Ивковић, Милена Бошковић, Борис Андрусевић, Момчило Животић.

Први луткарски програми који су се емитовали на ТВБ били су преноси луткарских представа из дејчјих позоришта (на пример, представе из Позоришта лутака из Зрењанина), обично суботом. На ТВБ су запослене и прве глумице луткарке: Кораљка Ајхер и Лепојка Јовановић. „Водиле смо први пут лутке у метеоролошком извештају који је био емитован после ТВ дневника. Било је то 22. августа 1959. године“ („Деца хоће Плинковицу и Плонковицу“ 9. јун 1966). Чињеница да је Програм за децу ТВБ био готово у потпуности луткарски, и да је постајао све заступљенији у општој програмској шеми ТВБ, показује колико су његови аутори признавали значај луткарске уметности за децу.

Пошто у Југославији није постојало професионално образовање луткара, ТВБ је организовала да аутори програма намењеног деци италијанске РАИ (у то време једне од најбољих телевизија на свету), Марија Пелего и Гвидо Стањаре, подучавају наше луткарке. Тако су ствараоци програма ТВБ намењеног деци били упознати са црном техником, која је била изузетно популарна у луткарским програмима намењеним деци, као и њен главни јунак, лутка мишић Тополино.

⁴ Глумце луткарке су у то време називали, потпуно негирајући њихово умеће и уметност, водичима лутака. Пошто се тај термин и даље користи у документацији и историографији ТВБ, и ми га тако наводимо, иако бисмо га радо заменили изразом „луткама удахњују душу“.

Сасџанак у шесџи је била информативно-забавна емисија намењена деци која се од 25. 3. 1959. емитовала сваке среде. Емисију је водио лутак Јаша, који је читао смешне вести. Ова серија за децу је имала сталне рубрике: *Мале и велике џајне*, *Мали ТВ музеј*, *Црџани филм*, *По шареном свеџу*. Сценариста и уредник: Душица Манојловић. Декор: Жак Кукић, редитељ: Славољуб Стефановић Раваси. У емисији су коришћене лутке из представе Позоришта Бошко Буха *Ура за сунце и кишу*. Олга Милошевић и Кора Ајхер су анимирале лутку Јашу, а Кора Ајхер га је и гласовно окарактерисала. Милена Бошковић оживела је Белку. Наводимо део сачуваног сценарија:

Белка и Јаша, обоје на истој слушаљици. Кад спусте слушаљицу, хумор остаје на њиховим лицима. Лутке са широм отвореним очима (ANDRIĆ, OTAŠEVIĆ 2002: 84).

Срећна Нова џодина и вама и нама била је ревија са луткама. То је био пригодни програм намењен деци, емитован за дочек 1960. године. Програм намењен деци под називом *Лаку ноћ, деџо* први пут је емитован 16. 3. 1960. године. *Лаку ноћ, деџо* је првобитно емитован из куће лутака, у којој је било 40 лутака. Луткарски јунаци (девојчица, пајац, меда итд.) певали су деци успаванке. Спикер је ову емисију за децу најављивао следећим речима: „Кад почне програм, нема шетања по соби... могли би да се увреде они који играју за вас“. Сценарио: Душица Манојловић. Редитељ: Славољуб Стефановић Раваси. Асистент редитеља: Вера Белогрлић.

Чеџири ђака и мноџо луџака први пут је емитовано 18. 6. 1960. године као „шарени програм за децу“, са напоменом: „анимирање према тексту и музици“. Епизоде су трајале по 45 минута. Сценарио: Душица Манојловић. Редитељ: Славољуб Стефановић Раваси. Креација лутака: Вукица Николин.

Тужна шала о ружној леџоџици емитована је 17. 12. 1960. године у трајању од 32 минута. Сценарио: Јован Алексић. Редитељ: Славољуб Стефановић Раваси. Креација лутака: Вукица Николин.

У 1960. години програм намењен деци представљао је 10% укупног програма који је емитовала ТВБ. Пошто је тада ТВБ била подељена на Информативно-забавни и Играни програм, у оквиру оба програма биле су се профилисале емисије намењене деци. У Играном програму су емитоване представе Марионетског позоришта лутака, а посебно су били занимљиви луткарски балети на музику Мориса Равела.

Емитовање емисије *Ен ден динус* је почело 18. 5. 1961. године у 17 часова и 30 минута, а завршило се крајем 1962. године. Емисије су трајале 45 минута и било је 25 епизода. Главни јунаци су били Мића и Јасна,

у тумачењу Миће Татића и Станиславе Пешић. Основни заплет је изазивала њихова неодлучност где би требало да иду, а лутка која им је помагала да се одлуче је Магаре. Све се догађало у улици Добродошли. Типови лутака који су коришћени били су мањајка и ручна лутка. Сценарио: Душица Манојловић. Декор: Владислав Лалички. Редитељ: Вера Белогрић. Креација лутака: Вукица Николин. Прва емисија која је снимљена у Студију 4 на Сајму била је шеста епизода ове серије. То је уједно била и прва телевизијска емисија снимљена на магнетоскопу у Србији.

Лутка у серијама ТВБ намењеним деци од 1962. до 1965. године

Серија за најмлађе *У трагићу весељаку* почела је да се емитује 3. 9. 1962. године. Имала је 9 епизода које су трајале по 45 минута и емитовале су се два пута месечно, средом од 18 часова и 15 минута. Лутке Сова, Калемче, Мајмун и Банана представљале су деци бајке. Све је рађено у црној техници. Сценарио: Душица Манојловић, Редитељ: Вера Белогрић. Креација лутака: Гордана Поповић. Глумци аниматори: Кораљка Ајхер, Лепојка Ивковић.

Од 1963. године уредник Редакције програма за децу је песник Душан Радовић.

Серија *На слово, на слово*

Серија *На слово, на слово* је најбоља луткарска серија (прецизније луткарско-драмска) и уопште серија намењена деци коју је произвела ТВБ. Прва епизода првог циклуса емитована је 16. 10. 1963. године у 18 часова и 20 минута. Серија је емитована сваке друге среде, а свака епизода трајала је 29 минута. Од 1965. године *Слово* се репризира недељом. Последња епизода првог циклуса⁵ серије, тридесетчетврта, емитована је 30. 6. 1965. године.

Серија *На слово, на слово* има следеће ауторе. Сценарио: Александар Поповић (до 25. 2. 1964. био је једини аутор сценарија), Душан Радовић. Редитељ: Вера Белогрић. Креација лутака: Гордана Поповић. Помоћник редитеља: Кораљка Ајхер. Аниматори-водичи лутака: Момчило Животић (Аћим), Кораљка Ајхер, Лепојка Ивковић, Вера Томов, Милена Начић, Вера Петковић, Душанка Радовић, Милорад Гагић, Мирослав Хлушичка, Борис Андрусевић. Глас Аћима: Мића Татић. Гласови за лутке: Властимир Стоиљковић, Драган Лаковић, Љубиша

⁵ Неки аутори првог *Слова*, као луткарка Ајхер и камерман Аврамовић, изјавили су да је прва серија била неупоредиво боља од другог циклуса серије.

Бачић, Лола Новаковић, Татјана Лукјанова, Добрила Матић, Добрила Чабрић, Дејан Дубајић, Мирослав Бјелић, Милан Панић, Бранка Митић, Божидар Павићевић.

Душан Радовић је, и поред изузетности осталих аутора серије, био најзаслужнији за њену уметничку вредност и омиљеност код деце. О настанку серије је писао: „Телевизијска серија *На слово, на слово* ми је такође изнуђена. Био сам уредник лошег програма за децу Телевизије Београд и покушао сам некако да спасем себе и програм (РАДОВИЋ 1983: 98).

На слово, на слово је прва серија која је учествовала на телевизијским фестивалима у Југославији и иностранству и освојила седам награда. Најзначајнији фестивали на којима је освојила награде су: *Prix jeneuse* у Минхену 1964. године, где је освојила Плакету за иновацију; ТВ фестивал ЈРТ на Бледу 1965. године, где је добила *Gran Prix*; ТВ фестивал у Монте Карлу.

Аћим и Мића из серије *На слово, на слово*,
Разгледница ТВБ, аутор фотографије: М. Мрђанов

Прва серија намењена деци која је добила све позитивне критике (и једна од првих о којој су телевизијски критичари писали) јесте серија *На слово, на слово*. „Све је било усредсређено на изненађење, на неочекивано, на сазнање после загонетке, на загонетку чија тајна оста-

је, за децу, као позив на наставак игре у следећој емисији“ (Божичковић 22. 10. 1963). Олга Божичковић као позитивну страну серије посебно истиче то што деца упознају разне појмове и кроз забаву непрестано нешто ново сазнају (Божичковић 17. 12. 1963). Она је уверена да је серија блиска гледаоцима свих узраста зато што је прожета поезијом, што има духа и зато што јој је свака мисао изговореног текста саздана „на слојевима дубљих подтекста, с тим да их сваки гледалац усваја онолико колико му дозвољавају његове могућности, док у извођачком смислу тежи професионалном савршенству. Иза свега се осећа присуство једног човека, његовог начина мишљења и његовог литерарног искуства – писца Душана Радовића“ (Божичковић 22. 1. 1964). Када је серија репризирана 1967. године, закључила је да „Слова нису ништа изгубила од своје лепоте“ (Божичковић 23. 2. 1967).

Пошто је први циклус серије *На слово, на слово* избрисан, његови аутори су снимили други циклус серије 1974. године, који се приказивао од 10. 1. 1975. године. Од другог циклуса сачувано је 13 епизода. „Поука и забава: једна од најуспелијих емисија југословенске телевизије била је дечија серија *На слово, на слово* рађена према текстовима Душана Радовића, у којој су на духовит и поетичан начин, као у неком колажу, повезане разноврсне и разнородне нумере“, истиче Владимир Петрић (1971: текст испод слике бр. 20). Други циклус серије је први пут репризиран 1976. године и, са дужим временским интервалима паузе, репризирао се до јануара 2009. године.

Лутка у серијама ТВБ намењеним деци од 1965. до 1967. године

Хиљаду зашито је луткарска серија која је почела са емитовањем 22. 10. 1965. године, средом и недељом. Током 1966. године је емитовано 20 епизода, а 1967. године 17 епизода. Укупно су емитоване „52 епизоде које су биле веома лепо примљене од гледалаца и критике“ (Роровић 1988: 298). Свака епизода је трајала 45 минута. Неколико епизода ове серије је сачувано али се, са данас постојећих уређаја за репродукцију слике и тона, не могу репродуковати. Ипак, из документације ТВБ сазнали смо да су главни луткарски ликови ове серије били Плинк и Плонк. Сама имена луткарских јунака смишљена су по узору на имена ликова из популарних луткарских позоришних етида (естрадних тачака) чије су особине биле супротне.⁶ Са луткарима из ове серије направљен је интервју, што говори о великој популарности ових луткарских ликова. „Плинк и Плонк... возе фићу или фијакер... У оживља-

⁶ Позориште лутака у Сремским Карловцима, основано 1947. године, имало је на репертоару представу *Забављају вас Пик и Фик* (Ђерић 1990), чија су римована имена, могуће је, била инспирација за ове ликове.

вању учествује шест особа. Гласове су им позајмили Ђуза Стоиљковић и Драган Лаковић... Плинк 'живи' у рукама Коре Ајхер и Лепојке Јовановић, док му се Плонк придружује захваљујући помоћи Момчила Животића и Бориса Андрусевића“ (Смиљански 1988: 298). Сценарио: Љубивоје Ршумовић, Милан Брујић. Редитељ: Вера Белогрлић. Глумци: Зоран Радмиловић⁷, Станислава Пешић. Креација лутака: Вукица Николин. У овој серији су последњи пут на ТВБ биле заступљене и лутке марионете, поред за наш телевизијски програм за децу стандардних, ручних лутака, мањајки и јавајки.

Нина и лутке је луткарска серија која је емитована од 7. 6. 1967. године, средом од 17 часова и 15 минута. Свака епизода је трајала 21 минут. Сценарио: Ела Пероци. Редитељ: Владимир Андрић. Креација лутака: Радослав Зечевић.

Лутка у серијама ТВБ намењеним деци од 1968. до 1980. године

Програм намењен деци је 1968. године доживео значајне промене: изгубио је статус програма и постао Дечја редакција; смењен је главни уредник Душан Радовић и Олга Влатковић је именована за уредника; у целокупном програму ТВБ био је процентуално мање заступљен него претходних година.

Првокласни хаос је серија од четири епизоде, од којих су само две сачуване. Епизоде су трајале по 29 минута. Епизода емитована 11. 7. 1968. године је „прича о једном пажу који је 'радио' на двору једног Луја и садржи: анимације, лутке и кромпирово позориште“ (ANDRIĆ, ОТАШЕВИЋ 2002: 176). У серији је приказан анимирани музички спот *Фифи*, чији је аутор Драган Лукић. Пошто се радња целе серије одвијала у екстеријеру, све је снимљено репортажним колима. Сценарио: Драган Лукић. Редитељ: Вера Белогрлић. Креација лутака: Гордана Поповић. Декор: Оља Ивањицки. „Воде лутке“: Кораљка Ајхер, Лепојка Јовановић. Музика: Војислав Костић.

Хајге да расћемо је серија од 56 епизода, чији је први циклус (од 20 епизода) почео да се емитује марта 1969. године, а трећи, последњи, 1971. године. Лутке су: Зозон и Топаловић. Гласове су им подариле познате глумице: Добрила Матић (Топаловићу) и Татјана Лукјанова (Зозону). Лутке воде Кора Ајхер и Момчило Животић. Драмске улоге

⁷ Изузетни драмски глумац Зоран Радмиловић није играо много са луткама као партнерима (само у серији Телевизије Београд *Хиљаду зашито*), али сачувани снимци његове игре одличан су пример глумчевог осећаја за лутку партнера, за успостављање контакта са њом. Зоран Радмиловић је показао танани рафинман према лутки и „дужно поштовање према њој, једнако оном уважавању које, као и сваки велики глумац, указује свим својим партнерима“ (Миловановић 2015: 89).

играју (односно, луткама су партнери) изузетни глумци: Неда Спасојевић, Јелисавета Сабљић, Ташко Начић. Епизоде су трајале 36 минута. Сценарио: Ршумовић, Милан Брујић. Редитељ: Србољуб Станковић. Серија је снимљена у Студију ИВ на Београдском сајму. На ТВ фестивалу Блед добила је награду за текст 1969. године.

Лућка ојерейта је луткарска серија која је почела да се приказује 1972. године. Имала је 11 епизода које су трајале по 17 минута. „Све се дешава у позоришту лутака ‘Чини не чини по околини’ чији је водитељ луткица Шкрња. У овој епизоди једна скромна Мрвица започиње разговор за столом, после ручка. Сви се жале на своју судбину: мали Сланик и Празно место и једна Ништица и Стара фотеља. Од свих је ипак најгласнија Столица!“ (ANDRIĆ, ОТАШЕВИЋ 2002: 169). Сценарио: Бора Ћосић. Редитељ: Србољуб Станковић. Креација лутака: Гордана Поповић. Музика: Војислав Костић. „Воде лутке“: Коралјка Ајхер, Лепојка Ивковић, Момчило Животић, Душанка Радовић. Камермани: Мирослав Аврамовић, Милан Павловић, Драган Стојановић, Фатмир Нуши.

Луди речник је луткарска и играна серија намењена деци из 1972. године у којој у свакој епизоди глуми један глумац и лутке којима гласове позајмљују исто тако познати глумци: Татјана Бељакова, Добрила Матић, Милутин Бутковић, Зоран Ратковић, Драган Петровић, Љубиша Бачић. Сценарио: Бора Ћосић. Редитељ: Србољуб Станковић. Креација лутака: Гордана Поповић. „Воде лутке“: Коралјка Ајхер, Лепојка Ивковић, Момчило Животић. Музика: Војислав Костић. Серија се емитовала од 26. 3. 1973. године и имала 13 епизода по 14 минута. Серија је репризирана 1976. године. У првој епизоди, *У друшћиву*, говори се о томе „Како се од кромпира који се опире прави кромпир пире, како сутра постаје данас, а данас јуче; како насади насаде онога који их је насадио“ (ANDRIĆ, ОТАШЕВИЋ 2002: 223).

Невен је играна серија у којој се поново на београдској телевизији појављује позориште са луткама направљеним од кромпира. У свакој епизоди приказивало се Кромпирово позориште (сцене народног луткарског позоришта) у којима су посебно уживале Куварица и Служавка. Први циклус серије је емитован од 4. 1. 1974. године. Имао је 13 епизода. Други циклус серије почео је са емитовањем 3. 10. 1975. године. Сценарио: Људмила Станојевић и Тимоти Џон Бајфорд. Редитељ: Тимоти Џон Бајфорд. Креација лутака: Гордана Поповић. „Воде лутке“: Коралјка Ајхер, Лепојка Ивковић, Момчило Животић.

Доживљаји мачка Тоше била је „лутка-игра“ у шест епизода (свака је трајала 15 минута), која је почела са емитовањем 8. 9. 1975. године. Сценарио: Бранко Ћопић, Соја Јовановић. Редитељ: Соја Јовановић. Креација лутака: Гордана Поповић. Музика: Војислав Костић.

Судбина мачка Чарлија је „лутка телевизијска серија за децу и добре људе“ (поднаслов Александра Поповића) која је почела да се емитује 5. 3. 1979. године. Серија је имала 10 епизода у трајању од 15 минута. Сценарио: Александар Поповић. Редитељ: Србољуб Станковић. Ликовно решење лутака: Гордана Поповић.

Дечји орфеум је серија са луткама која је имала 13 епизода, а свака епизода 15 минута. Приказивана је 1979. године. Сценарио: Новица Митић. Редитељ: Бранко Ранитовић.

Бајке далеких земаља је луткарска серија прича из далеких земаља. Прва епизода је емитована 1. 9. 1980. године. Серија је имала 13 епизода, а свака епизода је трајала 15 минута. Сценарио: Милан Брујић. Редитељ: Србољуб Станковић. Сценографија и креација лутака: Бранко Стојаковић. Глумци луткари: Коралјка Ајхер, Лепојка Ивковић, Душанка Анђелковић, Ана Радаковић, Маријана Рајчевић. Глумци: Добрила Матић, Бранка Митић, Предраг Лаковић, Божидар Стошић.

Дај ми крила један круи је серија из 1980. године која је имала и лутке, тачније маске, од којих је посебно запамћена маска краве. Било је 13 епизода по 30 минута. Сценарио: Владимир Андрић. Редитељ: Владимир Андрић. Креација маски: Гордана Поповић.

Лутка у Програму за децу и младе ТВБ од 1981. до 1990. године

Од 1981. године уредник Програма за децу и младе је Донка Шпичек.

Колибри шоу је музички програм за децу у коме су се појављивале и лутке. Било је 9 епизода које су трајале 30 минута и емитоване су 1982. и 1983. године. Сценарио: Дејан Патаковић. Редитељ: Вера Белогрлић. Креација лутака: Гордана Поповић. „Распевани и разиграни Колибри по свој прилици вратиће после извесног затишја нешто старе славе редакцији програма за децу ТВБ“ (Оташевић 20. 4. 1982).

Шарено осам је емисија са луткарским сегментима која се емитовала 1982. и 1983. године (прва епизода је приказана 7. 11. 1982). То је било недељно преподне за децу. Сценарио: Драган Алексић, Слободан Станишић. Редитељ: Слободан Радаковић. Креација лутака: Гордана Поповић.

Сегефна ружа је играна серија у којој се појављују и лутке. Настала је по бајкама Гроздане Олујић које је драматизовала Тања Павишић. Емитована је 1985. и 1986. године. Имала је девет епизода (у трајању од 25 до 28 минута): *Тацко-орашко*, *Тајтаина деца*, *Сегефна ружа*, *Дечак и принцеза*, *Звоно које је ойомињало*, *Злајкокоса*, *Маслачак*, *Човек који је итражио своје лице*, *Злајојрсца*. Сценарио: Тања Павишић. Редитељ: Вера Белогрлић. Креација лутака: Гордана Поповић, Коралјка Ајхер.

Срећан ђуџи у двадесет и први век је програм који је директно емитован до 1990. године. На основу интервјуисања чланова редакције Програма за децу и младе дошли смо до поузданог податка да је лутака било у овом програму.

Шумске ђирепедбе је назив луткарске серије басни која је емитована 1989. године. Имала је 9 епизода по 15 минута. Сценарио: Владимир Андрић. Редитељ: Владимир Алексић. Креација лутака: Гордана Поповић. Музика: Александар Кораћ. Гласови лутака: Властимир Стоиљковић, Драган Лаковић, Љубиша Бачић, Предраг Лаковић, Татјана Лукјанова, Даница Максимовић. Глумци луткари: Маријана Петровић, Горан Баланчевић, Татјана Станковић, Сава Анђелковић, Зоран Тодоровић.

Лаку ноћ, децо је најдужа серија намењена деци у продукцији ТВБ (а од 1990. године РТС). То је луткарска серија модерних басни која је почела са емитовањем 1990. године. Први циклус је имао 60 епизода по 5 минута. Други циклус, снимљен 1991. године, имао је 182 епизоде по 5 минута, укупно је било 242 епизоде. Сценарио: Владимир Андрић. Редитељ: Владимир Алексић. Креација лутака: Гордана Поповић. Музика: Александар Кораћ. Гласови лутака: Властимир Стоиљковић, Драган Лаковић, Љубиша Бачић, Предраг Лаковић, Татјана Лукјанова, Даница Максимовић, Бранимир Брстина. Глумци луткари: Маријана Петровић, Горан Баланчевић, Татјана Станковић, Сава Анђелковић, Зоран Тодоровић.

Центар за истраживање РТС-а објавио је да је 1990. године ТВБ дневно емитовала 118 минута програма намењеног деци и 76 минута цртаних филмова. Једини луткарски програм намењен деци који је те године емитован на ТВБ – *Лаку ноћ, децо*, гледало је од 1.000.000 до 1.480.000 гледалаца, од тога од 60.000 до 120.000 деце од 10 до 14 година (КОВАЧЕВИЋ 1995). Наведени податак је релевантан за наше истраживање пошто указује на изузетну популарност лутке не само код деце предшколског узраста, којој је серија била намењена, већ и код осетљиве адолесцентске популације.

Глумачки оживљена лутка у образовним програмима ТВБ намењеним деци од 1958. до 1990. године

Истраживање из 1971. године показало је да су у Србији утицају телевизије највише била изложена школска деца. „Недавно је одељење за студиј програма РТБ обавило занимљиво истраживање у коме је испитано неколико стотина деце од 10 до 14 година. Екипа педагога, психолога и социолога утврдила је да веома висок проценат школске деце прати програм телевизије. Овако ретку изложеност утицају телевизије (од 98%) постижу ретко које друге друштвене категорије“ (ANDRIĆ, OTAŠEVIĆ 2002: 270).

Лутка у серијама намењеним музичком васпитању

Прва серија Школског програма која је била прилагођена децјем узрасту и у којој је стваралачку примену нашла глумачки анимирана лутка је *Цврчков албум*. В. д. главног и одговорног уредника Школског програма: Чедомир Мирковић. Уредник серије: Љубиша Богићевић. Редитељ: Мића Узелац. Креација лутака: Гордана Поповић.

Први циклус ове серије из области музичког васпитања почео је да се приказује уторком од 7. 9. 1976. године, у терминима од 10.36 и 16.05. До краја 1976. године емитовано је 16 епизода. Уз Цврчка, водитељ емисије била је млада глумица Злата Нуменагић док је глас лутки позајмио Љубиша Бачић (*ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ТЕЛЕВИЗИЈЕ БЕОГРАД* 1977 јесен: 33).

Цврчков албум II је снимљен и емитован 1977. године. „У серији ‘Цврчков албум II’ задржали смо лутка Цврчка, кога анимирају Кора Ајхер и Лепојка Јовановић“ (*ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ТЕЛЕВИЗИЈЕ БЕОГРАД* 1977 јесен: 32). У епизоди *Све је ситало, само деца расићу* учествовали су глумац Миодраг Андрић и певачи Тамара и Ненад Павловић, као и кошаркаши „Црвене звезде“ (Исто 36). У епизоди *Вивак* (текст Ј. Ј. Змај) учествовали су: Љиљана Драгутиновић, Михајло Викторовић и Божидар Стошић Боле (*ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ТЕЛЕВИЗИЈЕ БЕОГРАД* 1983 јесен: 37).

Децо њевајте с нама је серија из области музичког васпитања која је, по узору на *Цврчков албум*, користила лутку у функцији водитеља. Емисије су се емитовале од 1978. године сваког другог уторка у терминима од 10.35 и 16.05 и трајале су 30 минута. Уредник Образовног програма: Чедомир Мирковић. Уредник Редакције Школског програма: Ибрахим Хацић. Редитељ: Вера Белогрлић. Креација лутке: Гордана Поповић.

Серија *Коларићу-Панићу*

У јесен 1979. године, на захтев гледалаца, Редакција Школског програма, поред *Коцкице* уводи још једну серију, под називом *Коларићу-Панићу*, пишу уредници серије (*ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ТЕЛЕВИЗИЈЕ БЕОГРАД* 1983 јесен: 37). „Малишанима помажу водитељи Гордана Павлов и Предраг Панић, уз музику, лутке и остала средства која омогућавају да се лакше и убедљивије пренесе неки садржај или порука“ (*ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ТЕЛЕВИЗИЈЕ БЕОГРАД* 1983 пролеће: 97). Од јесени 1979. године емисије су се емитовале сваког четвртка од 11.15 и 15.45. Уредник Образовног програма: Чедомир Мирковић. Уредник Редакције Школског програма: Ибрахим Хацић. Редитељ: Љубиша Ђокић. Сценарио: Љубиша Ђокић. Креација лутке: Гордана Поповић. О серији су објављене четири телевизијске критике, али се у њима није писало о луткама („Коларићу-Панићу“ 14. 3. 1980; 6. 6. 1980; 2. 5. 1980; 9. 11. 1979).

„*Коларић* покрива морално-васпитне проблеме“, истичу аутори серије (*ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ТЕЛЕВИЗИЈЕ БЕОГРАД* 1983 пролеће: 97). Емисије су биле прецизно адресиране, односно намењене само деци старијег предшколског узраста (Исто). „Редакција Школског програма са посебном пажњом и одговорношћу изграђује профил и карактер овог програма. Управо зато велики број сарадника и стручњака из разних области директно или индиректно сарађује на стварању ових емисија” (Исто).

Лутка у појединим емисијама Образовног програма

У оквиру серије *Коцка, коцка, коцкица* лутка је примењена само у једној емисији – *Позоришће*, емитованој 3. 3. 1982. године. Емисија *Позоришће* је посвећена луткарском позоришту, тако да је примена лутке у њој не само оправдана већ и стваралачки нужна. „Бранко са својим другарима из вртића Скадарлија покушава да открије читав свет позорнице: ко су те мале чаробне луткице. Тако ће открити, уз помоћ секретарице Цаце, дежурне лутке у Малом позоришту, да се мноштво људи разних занимања нашло на том месту“ (*ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ТЕЛЕВИЗИЈЕ БЕОГРАД* 1983 пролеће: 107). Уредник Образовног програма: Чедомир Мирковић. Уредник Редакције Школског програма: Ибрахим Хацић. Редитељ: Љубиша Ђокић. Сценарио: Љубиша Ђокић. Креација лутке: Гордана Поповић.

У серији *Књиџа да се чииа*, у епизоди *Вини Пу*, емитованој 24. 2. 1986. године, садржај књиге је илустрован лутком, која је представљала Винија Пуа. Уредник Образовног програма: Чедомир Мирковић. Уредник серије: Весна Гајовић.

ИЗВОРИ

Програмски архив Радио-телевизије Србије, Документација РТС-а, Прес-служба, Библиотека, редакције Програма за децу и младе и Школског програма, лични архиви аутора програма.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Божичковић, Олга. „На слово, на слово.“ *Полиџика* 22. 10. 1963.
Божичковић, Олга. „На слово, на слово.“ *Полиџика* 17. 12. 1963.
Божичковић, Олга. „Шта је за децу, шта за омладину, а шта за одрасле.“ *Полиџика* 22. 1. 1964.
Божичковић, Олга. „‘Слова’ нису ништа изгубила од своје лепоте.“ *Полиџика* 23. 2. 1967.
„Деца хоће Плиновицу и Плонковицу.“ *Полиџика експрес* 9. јун 1966.
Ђерић, Зоран. „Позориште лутака у Сремским Карловцима.“ *Крвови* 22/23 (1990).
Инђић, Драган (ур.). *Екслибрис РТС*. Београд: РТС, 2008.
„Коларићу-Панићу.“ *Радио ТВ ревија* 9. 11. 1979.
„Коларићу-Панићу.“ *ТВ новостии* 14. 3. 1980.

- „КОЛАРИЋУ-ПАНИЋУ.“ *Радио ТВ ревија* 2.5. 1980.
- „КОЛАРИЋУ-ПАНИЋУ.“ *ТВ новосћи* 6. 6. 1980.
- МИЛОВАНОВИЋ, Ана. *Српска бајка у драми за децу*. Београд: Задужбина Андрејевић, 2002.
- МИЛОВАНОВИЋ, Ана. „Одређење позоришне лутке.“ *Театрон* 170–171 (2015): 83–89.
- МИЛОВАНОВИЋ, Ана. *Лујкарски џексови за џозориције у вртићу и школи (са ЛУТКЕФ-а)*. Београд: Удружење грађана „ЛУТКЕФ“, 2016.
- МИЛОВАНОВИЋ, Ана. „Однос глумачки анимиране лутке и глумца у драмском стваралаштву за децу.“ *Театрон* 190–193 (2020): 79–87.
- ОТАШЕВИЋ, Бранка. „Распевани и разиграни ‘Колибри’.“ *Полиџика* 20. 4. 1982.
- ПЕТРИЋ, Владимир. *Осма сила*. Београд: РТБ, 1971.
- РАДОВИЋ, Душан. *Четвртик*. Београд: БИГЗ – Народна књига, 1983.
- РАДОВИЋ, Душан. „На слово, на слово.“ *РТВ теорија и пракса* 35 (1984): 79–87.
- СМИЉАНСКИ, М. „Плинк и Плонк – осам руку и два гласа.“ *ТВ новосћи* 25–31. март 1967.
- ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ТЕЛЕВИЗИЈЕ БЕОГРАД*. Београд: ТВБ, 1976 јесен.
- ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ТЕЛЕВИЗИЈЕ БЕОГРАД*. Београд: ТВБ, 1980 јесен.
- ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ТЕЛЕВИЗИЈЕ БЕОГРАД*. Београд: ТВБ, 1981 јесен.
- ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ТЕЛЕВИЗИЈЕ БЕОГРАД*. Београд: ТВБ, 1981 пролеће.
- ШКОЛСКИ ПРОГРАМ ТЕЛЕВИЗИЈЕ БЕОГРАД*. Београд: ТВБ, 1982 пролеће.
- ANDRIĆ, Bojana, Mira Otašević. *Nisam gledao*. Београд: RTS, 2002.
- KOVAČEVIĆ, Miloš. „Deca kao auditorijum radija i televizije.“ *RTV teorija i praksa* 71–72 (1995).
- POPOVIĆ, Radovan. „Životopis.“ *U: Šuma koja hoda ili Knjiga o Ršumu*. Čakovec: Zrinjski, 1988.

Ana K. Milovanović

The Actor-Animated Puppet in Television Belgrade's Children's Programmes (1958–1990)

Summary

This paper presents an empirical study on the presence of actor-animated puppets in Television Belgrade's (TVB) children's programmes until 1990. The research encompassed a comprehensive sample, given that TVB produced children's programmes since its establishment in 1958. Through investigations in the Programme Archive, Documentation, Press Office, Library, and the editorial offices of Radio Television of Serbia's Children and Youth Programme and School Programme, the author determined that TVB's puppet programmes for children and related data were not fully preserved. By contacting programme creators and utilizing their personal archives, the author was able to access available data and record all TVB-produced children's programmes until 1990 that featured puppets, along with their creators. The research findings are presented in two sections: "The Actor-Animated Puppet in TVB's Artistic Programmes for Children Until 1990" and "The Actor-Animated Puppet in TVB's Educational Programmes for Children Until 1990."

Keywords: puppet brought to life by actors, television program for children, Television Belgrade, TVB School Program, TVB Children and Youth Program, Radio and Television of Serbia.